

CZU: 94-05(498.3):930.1(=162.1)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5802853>

APRECIEREA PERSONALITĂȚII DOMNULUI MOLDOVEI PETRU RAREȘ (1527-1538, 1541-1546) ÎN ISTORIOGRAFIA POLONEZĂ: TENDINȚE CONTEMPORANE

Ion CHEPTENE

Universitatea de Stat din Moldova

Relațiile dintre Țara Moldovei și Polonia în perioada domniilor lui Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) reprezintă un răstimp de tensionare politică, marcată profund de problemele teritoriale, precum și de evoluția „negativă” a cadrului politic internațional în Sud-Estul Europei. În articol sunt prezentate aprecierile istoricilor polonezi date personalității domnului Țării Moldovei Petru Rareș și tendințele contemporane în analiza activității sale politice. Petru Rareș a prezentat interes pentru istoricii polonezi începând cu secolul al XIX-lea și, în contextul apariției unor noi publicații în mediul istoriografic polonez, intenționăm să analizăm opiniile și aprecierile activității, personalității domnului Țării Moldovei în publicațiile recente. Reflectarea acestora va contribui la valorificarea realizărilor mediului istoric polonez ce se preocupă de relațiile dintre Țara Moldovei și Polonia în secolul al XVI-lea.

Cuvinte-cheie: *istoriografie poloneză, Țara Moldovei, Polonia, problema Pocuției, campanii militare, Imperiul Otoman, Habsburgii.*

THE APPRECIATION OF THE PERSONALITY OF PETRU RAREȘ (1527-1538, 1541-1546) IN THE POLISH HISTORIOGRAPHY: CONTEMPORARY TRENDS

The relations between Moldavia and Poland during the reigns of Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) represent a period of political tension, deeply marked by territorial issues, as well as by the “negative” evolution of the international political framework in the South-East Europe. The respective article comes to present the Polish historians’ appreciations of the personality of Petru Rareș and the contemporary trends in the analysis of his political activity. Polish historians have been interested in Petru Rareș since the 19th century and in the context of the publication of new articles in the Polish historiographical environment, we intend to analyse the opinions and appreciations of the Moldovan voievod’s activity and personality in recent publications. Their reflection will contribute to the valorification of the achievements of the Polish historical environment, which is concerned with the relations between Moldova and Poland in the 16th century.

Keywords: *Polish historiography, the Principality of Moldova, Poland, the problem of Pocutia, military campaigns, the Ottoman Empire, the Habsburgs.*

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, Țara Moldovei, în plan politic, intervine activ în cadrul relațiilor internaționale din Sud-Estul Europei. Domnul Țării Moldovei Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) manevra eficient între interesele Imperiul Otoman, Imperiului Habsburgic și ale Poloniei urmărind propriile obiective politice, principalul fiind încadrarea statului într-un sistem de coaliție antiotomană pentru consolidarea pozițiilor proprii în fața pericolului otoman. În acest sens, relațiile cu Polonia devin foarte importante în reușita acestui demers al politicii externe a domnului. Semnarea la 13 decembrie 1527 a tratatului de pace cu Sigismund I (1506-1548) marchează această năzuință a politicii externe. Numit în textul documentului „sincerul nostru amic” [1, p.281] domnul, prin intermediul căpitanului de Hotin, nu doar a reînnoit pacea, părțile vădit au evidențiat că prevederile tratatului sunt funcționale în contextul „puterii crescânde mereu a inamicilor creștinilor” [*Ibidem*], deci a pericolului tot mai mare din partea Imperiului Otoman condus de Soliman I Magnificul (1520-1566). Reconfirmarea prevederilor păcii bilaterale a permis domnului să poziționeze politic Moldova în cadrul rivalității polono-otomane în regiune care se perpetua în ciuda semnării, mai târziu, a unui tratat de pace polono-otoman semnat la 19 ianuarie 1533 [*Ibidem*, p.286]. Evoluția relațiilor politice de la prietenie spre antagonism politic între domnul Moldovei și Polonia a atras atenția istoricilor polonezi care, deși au manifestat un interes limitat față de dezvoltarea relațiilor politice bilaterale în secolul al XVI-lea, au evidențiat în publicațiile lor personalitatea lui Petru Rareș datorită politicii sale externe, precum și datorită abilităților diplomatice care au fost demonstrate amănunțit în cadrul politicii internaționale. În ultima perioadă, istoriografia poloneză acordă o atenție mult mai deosebită aspectelor ce țin de personalitatea politică a lui Petru Rareș. După ocuparea tronului Țării Moldovei pe 20 ianuarie 1527, Petru Rareș a urmărit întărirea domniei, acțiunile domnului se

încadrau perfect în această direcție politică stabilită. În acest sens domnul avea câteva probleme esențiale: clarificarea chestiunii privind Cetatea Ciceului și Cetatea de Baltă, problema Pocuției care crea o anumită tensiune cu Polonia și medierea relațiilor cu Imperiul Otoman, cea mai impunătoare forță politică din Sud-Estul Europei. Noul domn realizează dezideratul politic de a reglementa relațiile cu Polonia, chestiune soluționată prin semnarea la 27 mai 1527 a tratatului de pace și de alianță cu Sigismund I, regele Poloniei. Implicarea lui Petru Rareș în disputa pentru tronul Ungariei, la care pretindeau aliatul otomanilor Ioan I Zapolya (1526-1540), regele polonez Sigismund I (1506-1548) și Ferdinand I (1521-1564), a înrăutățit semnificativ relațiile bilaterale. Contextul politicii internaționale creat către anul 1529 foarte favorabil otomanilor, în ciuda tuturor interpretărilor din mediul istoriografic românesc, duce la semnarea unui tratat dintre domn și sultanul otoman prin care „... Moldova a dat de bunăvoie și fără împotrivire făgăduială de supunere Imperiului Otoman” [Ibidem, p.285]. În contextul campaniei otomane de succes în Ungaria, domnul întreprinde două campanii în Transilvania, în rezultatul cărora a devenit protectorul Brașovului și al minorității sașe. În respectivele circumstanțe politice Petru Rareș ajunge să ceară polonezilor Pocuția, antagonizând relațiile cu Polonia la maximum, dar poziția „pacificatoare” a Porții Otomane a dus la înfrângerea domnului în fața armatei poloneze conduse de hatmanul Tarnowski. Asigurându-se că activitatea domnului a fost pe cont propriu, polonezii răspund la repectivele acțiuni politice cu propria intervenție militară în Pocuția ce era stăpânită de curând de domnul Moldovei, învingând armatele acestuia la Gwozdziec (19 august 1531) și Obertyn (22 august 1531), bătălii care au intensificat substanțial interesul istoricilor polonezi pentru personalitatea domnului Moldovei Petru Rareș.

Istoricul Leszek Podhorodecki în monografia sa [2] a apelat la aprecierile date de Zdzislaw Spieralski [3, 4] care a numit bătălia de la Obertyn din 22 august 1531 drept una dintre cele mai mărețe victorii ale armatei poloneze în secolul al XVI-lea și, la rândul său, aprecia lupta aceasta drept începutul sfârșitului aspirațiilor politice ale domnului pe filiera externă. Istoricul Marek Plwczynski, apreciind în monografia „Obertyn 1531” politica lui Petru Rareș, accentua că domnul a încercat să-l imită pe Ștefan cel Mare, fără a dispune de o viziune obiectivă asupra situației și a raporturilor politice de pe arena internațională [5, p.82].

Cu toate că autorii menționați atrag atenție asupra unor aspecte ce vizează personalitatea domnului moldovean, de exemplu determinarea aspirațiilor politice ale acestuia, fixarea scopurilor urmărite în politica externă ș.a., totuși respectivele lucrări mizează, în mare măsură, pe analiza și interpretarea acțiunilor de pe filiera politică a activității acestuia, lucru pe care l-am abordat într-un material aparte [6, p.9-13].

O altă abordare a personalității lui Petru Rareș, în istoriografia polonă, a fost configurată prin intermediul unor publicații apărute între anii 2019 și 2020. Istoricul Kateryna Niemczyk [7] încearcă să stabilească cum a fost perceput domnul moldovean ca om politic de către contemporanii săi de la curțile regale din Sud-Estul Europei. Pentru a clarifica această problemă se utilizează analiza și interpretarea unei serii de corespondențe dintre monarhii timpului: Sigismund I cel Bătrân (1506-1548), Ferdinand I de Habsburg (rege al Ungariei 1526-1564; împărat al Sfântului Imperiu Roman 1556-1564), Jan I Zapolya (1526-1540), Petru Rareș (1526-1538, 1541-1546) și venețienii Gritti, Andronic Tranquillus și Marino Sanuto, corespondențe care în mare parte cuprind perioada de după anii 1530-1531. Autorul a reușit să includă în respectivul articol date importante obținute prin valorificarea izvoarelor documentare inedite identificate în Archiwum Glowne Akt Dawnych din Varșovia care au stat la baza studiului său.

Kateryna Niemczyk reiterează aprecierile anunțate anterior în istoriografia poloneză de către Aleksander Czolowski [8, p.44], aprecieri care au fost transformate în paradigmă istorică de către Zd.Spieralski. Astfel, s-a profilat considerația precum că Petru Rareș ar fi dorit să-l imită în politica sa externă pe Ștefan cel Mare (1457-1504) fără a percepe schimbarea contextului politic care s-a produs în anii 30' ai secolului al XVI-lea. Însă, K.Niemczyk adaugă la aceasta și aprecierile istoricului Ilona Czamanska [9, p.186-188], menționând că pretențiile lui Petru Rareș aveau și o conotație economică; or, stăpânirea teritoriilor din Transilvania, precum și a Pocuției, ar fi întărit controlul acestuia asupra exportului de bovine spre Silezia, fapt ce ar fi generat resurse economice suplimentare pentru consolidarea țării pe plan intern. De asemenea, acest control ar fi putut oferi noi perspective pentru politica externă unde domnul încerca să manevreze între statele din regiune pentru „...a-și menține poziția și a păstra rămășițele independenței...” [7, p.58]. În opinia istoricului, într-un context politic din ce în ce mai complicat, domnul Petru Rareș (1526-1538, 1541-1546) adesea schimba aliații, susținerea o parte a conflictului, uneori cealaltă, încercând să obțină cele mai multe beneficii din conjunctura politică creată.

În urma analizei modului în care era perceput Petru Rareș la curtea poloneză, K.Niemczyk semnaleză existența perpetuă a unor poziții politice antagoniste a părților, în special în problema Pocuției ridicată de domn; istoricul indică și existența unei neîncrederi a regelui în respectarea de către domn a înțelegerilor bilaterale. De o importanță distinctă este reflectarea de către K.Niemczyk, prin intermediul valorificării corespondențelor, a aceluși „ping-pong” diplomatic dintre domn și rege. Spre exemplu, în una dintre scrisorile regale către domn, Petru Rareș eronat este numit fiul lui Bogdan cel Orb, iar răspunsul domnului a purtat un caracter ironic, acesta subliniind că „... la fel cum cancelaria regală îl numise în mod greșit fiul lui Bogdan, convingerea Poloniei că Pocuția îi aparține este la fel de eronată” [7, p.60-61], răspunsul regelui la acesta a fost dat prin scrisoarea din 31 martie 1531. Corespondența moldo-polonă scoate la iveală miza domnului pe suportul otoman, chestiune care nu s-a adevărat, Poarta Otomană alegând în cele din urmă o politică de pacificare. Corespondența dintre episcopul Transilvaniei, Jan Statilius, și vicecancelarul Coroanei, Piotr Tomicki, pune în evidență, prin scrisoarea din 16 aprilie 1532, creșterea neconținută a dezaprobării politicii domnului moldovean din partea regelui Sigismund I cel Bătrân (1506-1548), precum și din partea magnaților polonezi.

Istoricul marchează abilitățile domnului în jocuri diplomatice, evidențiindu-l ca pe un iscusit maestru al intrigilor. Într-o scrisoare datată cu 16 octombrie 1532 voievodul Podoliei Stanislaw Lackoronski îl învinuia pe domn că răspândește zvonuri la curtea sultanului precum că polonezii luptă contra otomanilor de partea lui Ferdinand I (1526-1564), ca ulterior solul polonez Opalinski să depună o jalbă la regele polonez precum că domnul Țării Moldovei a comandat punerea la cale a omorului său. Analiza corespondenței permite Katerynei Niemczyk să formuleze ideea că domnul Țării Moldovei nu se bucura de încredere la curțile europene. Prin urmare, Sigismund I cel Bătrân (1506-1548) „...nu a avut o părere pozitivă despre domn, el a subliniat în repetate rânduri neloialitatea și nesiguranța sa și, mai presus de toate, se temea de acțiunile acestuia” [7, p.62]. Regele Poloniei, împăratul Ferdinand I, la fel ca și Suleiman I Magnificul (1520-1566), avea în domn o „neîncredere totală”.

Pentru K.Niemczyk, drept argument al respectivului fapt este scrisoarea din 19 august 1538 a lui Sigismund I adresată lui Ferdinand I, în care regele polonez marchează că e nevoit să țină două armate în permanentă pregătire contra lui Petru Rareș (1526-1538, 1541-1546) și contra tătarilor din Crimeea, precum și corespondența dintre regele polonez și Jan I Zapolya (1526-1540) din 1539, unde Sigismund I cel Bătrân atenționează pe regele Ungariei și Voievod al Transilvaniei că eliberarea lui Petru Rareș e un pericol pentru ambele părți și dacă otomanii vor insista, regele îl sfătuie pe cumnatul său să aleagă răul mai mic, deci să evite conflictul cu otomanii.

Interes deosebit se acordă relațiilor dintre domnul moldovean și venețianul Gritti [10, p.333-336]. Autorul remarcă că interesele domnului în Transilvania au generat ciocnirea respectivelor personalități, conflict ce a nemulțumit personal sultanul care mai târziu presupunea implicarea domnului în fabricarea învinuirilor aduse lui Gritti privind omorul lui Emerik Cribak [7, p.64]. Istoricul polonez remarcă că Gritti făcea parte din cercul celor mai de încredere oameni ai lui Suleiman I Magnificul și presupunerile acestuia față de domnul moldovean au tensionat relațiile politice moldo-otomane, fiind un factor mai mult personal. K.Niemczyk arată rolul substanțial pe care l-a jucat Andronic Tranquillus, secretarul lui Gritti, în formarea unei opinii antagoniste față de domnul Țării Moldovei la Curtea din Constantinopol, practic impunându-l pe acesta, în cele din urmă, să semneze la 4 aprilie 1535 un tratat de închinare și credință cu regele Ungariei Ferdinand I, prin care în schimbul promisiunii de credință regelui și Coroanei Ungariei „regele maghiar urma a-l sprijini și ajuta pe domnitorul (domnul - *n.n*) moldovean împotriva dușmanilor săi, în special împotriva turcilor” [1, p.285].

Iscușința politică a lui Petru Rareș, deși apreciabilă, în perspectivă a dus la crearea unei „aurore” negative în jurul personalității domnului la curțile europene și la cea din Constantinopol. Manevrele sale politice l-au catalogat ca pe un partener politic fără încredere, partener de situație. După cum spunea în corespondență Marino Sanuto, „Rareș era omul care nu respecta înțelegerile”.

Corespondențele, deși sunt un izvor profund subiectiv ce tind a preschimba realitățile în folosul scopului politic urmărit de contemporani, totuși ne sugerează o anumită veridicitate, chestiune conștientizată și de istoricul polonez. Momentul care bucură este evidențierea de către istoricul K.Niemczyk a rolului Poloniei în inițierea campaniei otomane din 1538; or, adesea în istoriografia poloneză se evită de a marca rolul polonez exercitat asupra evoluțiilor politice din Țara Moldovei. Examinarea aprecierilor istoriografice poloneze date personalității domnului Țării Moldovei Petru Rareș (1526-1538, 1541-546) permite să formulăm următoarele concluzii:

1. Istoriografia poloneză, prin intermediul istoricilor Aleksander Czolowski și Zdislaw Spieralski, a formulat percepția domnului moldovean drept o persoană care urmărea faima lui Ștefan cel Mare (1457-1504), dar nu dispunea de capacitățile și viziunea predecesorului său.
2. În persoana istoricului Ilona Czamanska, istoriografia poloneză a inițiat procesul de reconsiderare a paradigmei istorice cu privire la relațiile politice moldo-polone stabilite în secolul al XX-lea, evidențind totodată noi tendințe istoriografice în cercetarea problematicii.
3. În mediul istoric polonez, începând cu anii 2008-2010 capătă teren tendința de a analiza trăsăturile de caracter, modul în care a fost perceput de contemporani domnul Țării Moldovei Petru Rareș, chestiune reflectată în articolele științifice recent elaborate de Kateryna Niemczyk.

Referințe:

1. *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360-1858)* / Editor, selectarea documentelor, studiul introductiv: EREMIA, I. Ediția a III-a, rev. și ad. Chișinău, 2020.
2. PODHORODECKI, L. *Slawne bitwy Polakow*. Varșovia: MADA, 1997.
3. SPIERALSKI, Zd. *Awantury moldawskie*. Wiedza Powszechna, 1967.
4. SPIERALSKI, Zd. *Kampania obertynska 1531 roku*. Varșovia: Ed. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962.
5. PLEWCZYNSKI, M. *Obertyn 1531*. Varșovia: Bellona, 2008.
6. CHEPTENE, I. Relațiile moldo-polone în perioada primei domnii a lui Petru Rareș (1527-1538) în cercetările istorice poloneze contemporane. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*, 2021, nr.4, p.9-13. ISSN 1811-2668
7. NIEMCZYK, K. Postac hospodara moldawskiego Piotra Rareša we współczesnej mu korespondencji dyplomatycznej. In: *Balkanica Posnaniensia*, 2020, nr. XXVII, p.57-68. ISSN 0239-4278
8. CZOŁOWSKI, A. *Bitwa pod Obertynem*. Ed. 2. Lvov: Drukarna Polska, 1931.
9. CZAMANSKA, I. Between Poland and Ottoman Empire. The political and juridical status of Moldavia in the 15th–18th century. In: *Turkey and Romania. A history of partnership and collaboration in the Balkans*. Ed. TDBB, 2016, p.181-192.
10. NIEMCZYK, K. Petru Rareș i Ludovicus Gritti. Historia trudnych relacji międzyhospodarem moldawskim, a tureckim szpiegiem na Węgrzech. In: *Silesia – Polonia – Europa. Studia historyczne dedykowane Profesorowi Idzemu Panicowi*, red. Jerzy Sperka, Katowice, 2019, p.331-348.

Notă: Articolul este realizat în cadrul Proiectului de cercetare *Evoluția istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizației europene. Basarabia în cadrul Imperiului Rus. Sinteză academică, studii, documente și materiale didactice. Partea I*, cifrul 20.80009.0807.36, Program de Stat (2020-2023).

Date despre autor:

Ion CHEPTENE, doctorand, Școala doctorală *Științe Umanistice*; asistent universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: ioncheptene85@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9443-2522

Prezentat la 25.11.2021